

ПОНЯТТЯ ЕФЕКТИВНОСТІ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ ДОПОМОГИ СУБ'ЄКТАМ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Розвиток економіки в умовах воєнного часу потребує чіткої державної стратегії, де успіх залежить від злагодженості й системності державної економічної політики та її націленості на конкретні показники якісних змін. Розвиток воєнної економіки неможливий без державних стимулів, однак не варто забувати і про макроекономічну стабільність. Держава має широкий арсенал інструментів політики, здатних стимулювати створення нових робочих місць та генерування мультиплікативного ефекту в економіці: державні інвестиції у нові робочі місця в пріоритетних видах діяльності; державно-приватне партнерство, насамперед у сфері інфраструктури; різні форми державної допомоги бізнесу на створення робочих місць; державні гарантії за кредитами та компенсація кредитних процентних ставок; державне замовлення на закупівлю товарів та послуг; націоналізація системно важливого бізнесу, якому загрожує банкрутство; стимулювання імпортозаміщення та локалізації виробництва; стимулювання переміщення виробництва у безпечні регіони; стимулювання конверсії виробництва; розв'язання проблемних питань логістики та транспортної інфраструктури; розв'язання проблемних питань енергопостачання [1].

Специфічність ознак заходів державної допомоги, що пов'язана з використанням державних фінансових ресурсів та свідомого викривлення ринкової конкуренції з метою створення преференційних умов, посилює увагу до ефективності державної допомоги. Так, результатом застосування державної допомоги має бути вища суспільна ефективність, тобто суспільно-корисний ефект від державної допомоги окремому підприємству має бути більшим, ніж від стимулюючої дії конкуренції. Для вибору підходу до визначення ефективності державної допомоги будемо спиратися на той факт, що обов'язковою ознакою державної допомоги є фінансування за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів. При визначенні сутності та критеріїв ефективності використання державних коштів потрібно визначитися з наступним: 1) які результати державної допомоги можна вважати ефективними, тобто, за допомогою яких критеріїв можливо виміряти ефективність використання бюджетних коштів; 2) за допомогою яких засобів можна досягти бажаного (запланованого) результату державної допомоги.

Дотепер немає єдиного підходу до розуміння змісту та сутності ефективності використання державних коштів, у тому числі, в процесі надання державної допомоги. За висновками досліджень Ю. Д. Радіонова щодо виміру ефективності в сфері бюджетного планування, її елементами є продуктивність, результативність та економічність [2, с. 78]. Між тим, деякі науковці розмежовують поняття «ефективності» та «результативності», акцентуючи увагу на тому, що це два різних показники. Наприклад, М. Лалакулич вважає, що «результативність – це відносний показник, який характеризує ступінь досягнення підприємством поставленої цілі в одній чи кількох сферах або у всій господарській діяльності в певний момент часу; а ефективність – відносний показник, що характеризує позитивну динаміку розвитку суб'єкта господарювання в певний момент часу, що дорівнює відношенню результату (ефекту) до витрат, які здійснило підприємство» [3, с. 213].

Л. Коновалов зазначає, що «ефективним є таке використання державних коштів, яке функціонально спрямоване на досягнення: економності використання державних коштів, витрачених на виконання конкретних результатів діяльності; продуктивності використання трудових, фінансових та інших ресурсів у процесі виробничої та іншої діяльності, а також використання інформаційних систем і технологій; результативності діяльності з виконання поставлених у бюджетних планах завдань, досягнення фактичних результатів порівняно з плановими показниками з урахуванням обсягу виділених для цього ресурсів» [4, с. 44, 204-205].

Таким чином, при оцінці ефективності в економіці приймаються до уваги такі фактори, як: співвідношення запланованого та фактично отриманого результатів, затрачені на його досягнення ресурси (витрати, кадрові та інтелектуальні тощо), вплив результату на економічний стан суб'єкта господарювання та економіку держави або окремого регіону в цілому тощо. Водночас суспільно корисні результати мають включати, окрім економічного виміру, також і політичні, культурні, соціальні й екологічні чинники тощо. Проте ці фактори не завжди враховуються як індикатори сучасного ефективного державного управління [5, с. 31]. Тому, крім економічної моделі визначення ефективності певної діяльності держави, поширеною є сутнісна модель ефективності. Вона включає оцінювання:

- за цілями (досягнення мети та оцінка впливу);
- за результатами (моніторинг результатів);
- за системними компонентами (модель всебічної оцінки);
- за інтересами клієнтів (оцінка якості наданих державних послуг);
- за інтересами стейкхолдерів (задоволення інтересів усіх зацікавлених сторін) [6, с. 34].

До критеріїв вимірювання ефективності Л. Акімова відносить такі, як: економія, ефективність та справедливість розподілу бюджетних коштів, запобігання та боротьба з корупцією та мінімізація витрат коштів Державного бюджету, а також встановлення системи контролю (моніторингу) цих критеріїв та, за потреби, їх корегування, що й робить більш ефективним механізм здійснення державних закупівель [7, с. 1].

У контексті оцінювання кількох вимірів ефективності державного регулювання виникає необхідність використання поняття «оптимальність» як принципу використання державних коштів, коли забезпечується оптимальне поєднання суспільного та державного інтересів, яке дозволяє досягти суспільного ефекту [8]. Для цього зарубіжні науковці доповнюють означені вище показники ефективності використання державних коштів також такими, як урегульованість і доцільність.

У процесі державного регулювання під час використання різних форм державної допомоги суб'єктам господарювання відбувається пряме витрачання (за рахунок бюджетних видатків) або недоотримання (ненадходження або неповне надходження коштів у дохідну частину відповідного бюджету) бюджетних та інших публічних коштів. Вимога забезпечення ефективності витрачання державних коштів закріплена в багатьох нормативно-правових актах, таких як Митний кодекс України, Податковий кодекс України, Законі України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», Бюджетний кодекс України та інших. У результаті підтримуються окремі підприємства або цілі галузі, здійснюється структурування економіки відповідно до прийнятої у державі політики, створюються умови для посилення соціально-екологічного характеру економічного розвитку.

Отже, поняття «ефективність» використання державних коштів у процесі державної допомоги суб'єктам господарювання має багатогранну структуру, включає кілька складових і критеріїв вимірювання, зокрема:

- 1) прозорість діяльності суб'єктів щодо використання державних коштів;
- 2) повне фінансування бюджетних видатків;
- 3) досягнення ефективності використання державних коштів;

4) забезпечення при використанні державних коштів оптимального поєднання державного та суспільного інтересів;

5) створення за допомогою фінансування різних заходів за рахунок державних коштів умов для всебічного соціально-економічного розвитку в державі та в її окремих регіонах.

Підсумовуючи, зазначимо, що задля забезпечення ефективності державної допомоги, недопущення проявів дискримінації окремих суб'єктів господарювання та викривлення конкуренції, виникає потреба в системі моніторингу державної допомоги.

Список використаних джерел:

1. Данилишин Б. Якими мають бути стратегічні напрями відбудови національної економіки. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/1/691022/>

2. Радіонов Ю. Д. Оцінка ефективності державних видатків. *Економіка України*. 2013. № 12(625). С. 76-87.

3. Лалакулич М. Ю. Основні підходи до оцінювання ефективності інформаційної системи моніторингу. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип. 23.10. С. 212-216.

4. Коновалов Л. С. Механізм державного аудиту ефективності використання публічних коштів : дис. ... канд. наук з держ. управління :25.00.02. Харків, 2015. 235 с.

5. Лугиня М. Концептуальні підходи до визначення поняття ефективності в державному управлінні. *Вісник Національної академії державного управління*. 2012. № 1(6). С. 29-36.

6. Ткачова О. В. Ефективність державного управління: поняття та підходи до оцінювання. *Вісник Національної академії державного управління*. 2013. № 2(6). С. 30-37.

7. Акімова Л. М. Практика електронних державних закупівель у країнах ЄС / Новітні інформаційно-комунікаційні технології в модернізації публічного управління: зарубіжний і вітчизняний досвід : матеріали V наук.-практ. семінару, 20 березня – 20 квітня 2017 р., м. Дніпропетровськ / за заг. ред. В. М. Дрешпака. ДРІДУ НАДУ при Президентіві України. Дніпропетровськ, 2017. С. 1-4.

8. Managing Public Money: HM Treasury. London, 2013. URL: <http://www.wales.nhs.uk/sitesplus/documents/1064/Managing%20Public%20Money%20July%202013.pdf>